

СИНЕРГІЧНИЙ ЕФЕКТ У ДЕРЖАВНОМУ ПОДАТКОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ

Віннікова О. С.

За вмілого поєднання окремих напрямів або інструментів державного регулювання можна досягти додаткового результату, що називають синергічним ефектом. Урахування такого додаткового ефекту дозволить поліпшити результати державних реформ. У статті досліджено сутність синергічного ефекту та підтверджено необхідність у врахуванні такого ефекту в ході здійснення державного податкового регулювання на прикладі податкового стимулювання раціонального енергоспоживання. Використано такі загальнонаукові та спеціальні методи досліджень, як методи аналізу й синтезу, систематизації та класифікації, метод формалізації, сценарний підхід. Сутність синергічного ефекту полягає в тому, що ефект від поєднання двох або більше компонентів може бути більшим від простої суми ефектів кожного окремого компонента. Розглянуто різні підходи до визначення цього поняття. Особливу увагу приділено синергічному ефекту в ході здійснення державних реформ, що може спостерігатися під час використання певної системи інструментів державного регулювання. На прикладі податкового регулювання енергозбереження доведено, що за рахунок поєднання певних податкових інструментів можна дістати ефект, що буде більшим за суму ефектів від застосування окремих інструментів. На умовному прикладі розраховано ефект від одночасного стимулювання одразу чотирьох напрямів податкового регулювання раціонального енергоспоживання: стимулювання споживачів енергоресурсів до енергозбереження; стимулювання науково-дослідних робіт у сфері раціоналізації енергоспоживання; стимулювання виробництва товарів, застосування яких дозволить раціоналізувати споживання енергоресурсів; стимулювання виробництва енергоресурсів із відновлюваних джерел. Зроблено висновок, що врахування синергічного ефекту в ході здійснення державних реформ дозволить поліпшити результати таких реформ та точність державного прогнозування.

Ключові слова: синергія, синергічний ефект, державне регулювання, податкове регулювання, раціональне енергоспоживання, енергозбереження.

.....

СИНЕРГИЧЕСКИЙ ЭФФЕКТ В ГОСУДАРСТВЕННОМ НАЛОГОВОМ РЕГУЛИРОВАНИИ

Винникова О. С.

При умелом сочетании отдельных направлений или инструментов государственного регулирования можно получить дополнительный результат, который называется синергическим эффектом. Учет такого дополнительного эффекта позволит улучшить результаты государственных реформ. В статье исследована сущность синергического эффекта и подтверждена необходимость учета такого эффекта при осуществлении государственного налогового регулирования на примере налогового стимулирования рационального энергопотребления. Используются такие общенаучные и специальные методы исследований, как методы анализа и синтеза, систематизации и классификации, метод формализации, сценарный подход. Сущность синергического эффекта заключается в том, что эффект от сочетания двух или более компонентов может быть больше простой суммы эффектов каждого отдельного компонента. Рассмотрены различные подходы к определению этого понятия. Особое внимание уделено синергическому эффекту при осуществлении государственных реформ, что может наблюдаться при использовании определенной системы инструментов государственного регулирования. На примере налогового регулирования энергозбережения доказано, что за счет сочетания определенных налоговых инструментов можно получить эффект, который будет больше суммы

эффектов от применения отдельных инструментов. На условном примере рассчитан эффект от одновременного стимулирования сразу четырех направлений налогового регулирования рационального энергопотребления: стимулирование потребителей энергоресурсов к энергосбережению; стимулирование научно-исследовательских работ в сфере рационализации энергопотребления; стимулирование производства товаров, применение которых позволит рационализировать потребление энергоресурсов; стимулирование производства энергоресурсов из возобновляемых источников. Сделан вывод, что учет синергического эффекта при осуществлении государственных реформ позволит улучшить результаты таких реформ и точность государственного прогнозирования.

Ключевые слова: синергия, синергический эффект, государственное регулирование, налоговое регулирование, рациональное энергопотребление, энергосбережение.

SYNERGY EFFECT IN STATE TAX REGULATION

O. Vinnikova

With a skillful combination of individual directions or instruments of state regulation, an additional result, called a synergistic effect, can be obtained. Taking into account this additional effect will help improve the results of government reforms. The article investigates the nature of the synergistic effect and confirms the need to take this effect into account when implementing state tax regulation using the example of tax incentives for rational energy consumption. Such general scientific and special research methods as methods of analysis and synthesis, systematization and classification, the formalization method, the scenario approach were used. The essence of the synergistic effect is that the effect of combining two or more components can be greater than the simple sum of the effects of each individual component. Various approaches to the definition of this concept have been considered. Particular attention is paid to the synergetic effect in the implementation of state reforms, which can be observed when a certain system of government regulation instruments is used. Based on the example of tax regulation of energy saving it has been proved that due to a combination of certain tax instruments it is possible to obtain an effect that will be greater than the sum of the effects of using individual instruments. A conditional example was used to calculate the effect of simultaneous stimulation of four directions of tax regulation of rational energy consumption: stimulation of energy consumers for energy saving; stimulation of research work in the field of rationalization of energy consumption; stimulation of production of goods which will contribute to rationalization of the consumption of energy resources; stimulation of production of energy resources from renewable sources. A conclusion has been drawn that taking into account the synergistic effect in the implementation of state reforms will improve the results of such reforms and the accuracy of state forecasting.

Keywords: synergy, synergistic effect, state regulation, tax regulation, rational energy consumption, energy efficiency.

Ринковому механізму властиві самоорганізація та саморегулювання. Але, незважаючи на це, ефективно функціонування ринкової економіки, а тим паче соціально орієнтованої ринкової економіки, неможливе без утручання держави в регулювання економічних та соціальних процесів.

Однією з найважливіших складових частин державного регулювання є податкове регулювання, об'єктивною основою існування якого є притаманна податкам разом із фіскальною регулятивна функція. Саме за допомогою податків держава не тільки формує джерела фінансування суспільно необхідних витрат, реалізуючи фіскальну функцію податків, але й забезпечує створення потрібних передумов структурної перебудови національної економіки та її зростання.

Як зазначено у праці [1, с. 12], використовуючи регулятивну функцію оподаткування, держава створює зацікавленість суб'єктів оподаткування в досягненні саме

тих результатів, які є бажаними з точки зору загальнонаціональних пріоритетів суспільного розвитку.

Одним із важливих етапів податкового регулювання є обґрунтування напрямів такого регулювання. До того ж за вмілого поєднання окремих напрямів податкового регулювання можна досягти додаткового результату, що називають синергічним ефектом.

Актуальність вивчення цього явища та факторів, що забезпечують синергізм у державному регулюванні, обумовлено досягненням додаткового результату, що буде більшим за суму результатів регулювання окремих напрямів. Урахування такого додаткового ефекту дозволить поліпшити результати державних реформ.

Дослідженню державного податкового регулювання присвячено праці багатьох учених, зокрема В. П. Вишневіського, Т. І. Єфименко, Ю. Б. Іванова, С. В. Каламбет, Т. В. Калінеску, А. І. Крисоватого, Р. А. Масгрейва,

І. А. Майбурова, С. Г. Міщенко, А. С. Пігу, П. Е. Самуельсона, Д. М. Серебрянського, А. М. Соколовської та ін. Однак можливість появи синергічного ефекту за вмілого поєднання окремих напрямів податкового регулювання залишається ще досі не дослідженою. Тому зберігається необхідність у доведенні існування синергічного ефекту в державному податковому регулюванні та важливості його врахування під час розроблення державної податкової політики.

Метою статті є дослідження сутності синергічного ефекту та підтвердження необхідності у врахуванні такого ефекту в ході здійснення державного податкового регулювання на прикладі податкового стимулювання раціонального енергоспоживання.

Методичну основу роботи становлять такі загальнонаукові та спеціальні методи досліджень, як методи аналізу й синтезу, систематизації та класифікації, метод формалізації, сценарний підхід.

Необхідною умовою існування сучасної держави є державне регулювання, під яким розуміють "сукупність форм та методів цілеспрямованого впливу державних установ і організацій на розвиток суспільного способу виробництва (у тому числі продуктивних сил, техніко-економічних, організаційно-економічних та соціально-економічних відносин) для його стабілізації та пристосування до умов, що змінюються" [2, с. 322].

Тобто державне регулювання економіки – це вплив держави на економічні процеси, із метою їхнього корегування, відповідно до поставлених цілей соціально-економічного розвитку.

Податки є провідним елементом механізму розподілу та перерозподілу частини вартості валового внутрішнього продукту на загальнодержавному та місцевому рівнях. Цей перерозподіл згладжує дисбаланси ринкового саморегулювання, створює додаткові стимули для підвищення ділової та інноваційно-інвестиційної активності, збільшення доходів населення та зростання макроекономічних величин, що характеризують кількісний та якісний ступінь економічного розвитку держави [3, с. 106].

За допомогою податків держава може перерозподіляти капітал до тих галузей виробництва, розвиток яких допоможе вирішити важливі для суспільства проблеми, тобто впливати на структуру суспільного виробництва.

Перевагою податкового регулювання, порівняно з іншими методами державного регулювання, є непрямий вплив: за допомогою податків відбувається не прямиї примус платників податків виконувати певні дії, а створюється внутрішня зацікавленість. Наприклад, звільняючи від мита і ПДВ імпорт енергоощадного обладнання, держава не змушує ввозити у країну певне устаткування, а створює у платників податків додатковий мотив здійснювати імпорт саме того обладнання, на яке поширюється пільга. Якби для стимулювання енергозбереження було використано такий інструмент, як санкції за використання обладнання з низькою енергоефективністю, то така політика можливо й сприяла б

упровадженню енергоощадного обладнання, однак це погано позначилося б на настрої населення та політичному рейтингу уряду, що реалізує таку політику.

Перевага податкового регулювання над бюджетним регулюванням полягає в тому, що для останнього спочатку треба зібрати кошти, а потім уже перерозподілити, що викликає появу додаткових трансакційних витрат, до того ж не відомо, наскільки ефективно вони будуть використані. Як зазначено в роботі [4, с. 15], пряме субсидування характеризується неповним покриттям і більшою вибірковістю, ніж стимулювання через податкову систему. Таким чином, податкові стимули виявляються кращими, якщо важливіше максимізувати кількість осіб, яким призначено той чи інший захід.

Однак слід урахувувати, що найбільшого позитивного результату можна досягти за умови комплексного застосування декількох методів державного регулювання, сукупність яких наведено на рис. 1.

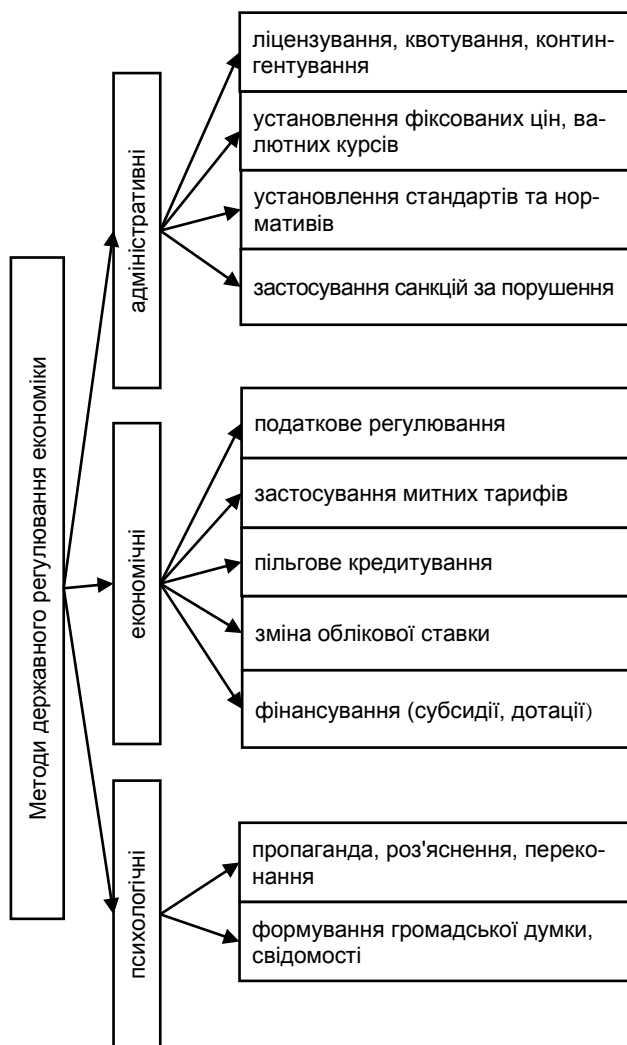

Рис. 1. Місце податкового регулювання серед методів державного регулювання економіки [The place of tax regulation among the methods of state regulation of the economy]

Слід зазначити, що погляди вчених щодо класифікації методів державного регулювання за засобами впливу (сферою впливу) досить відрізняються. Так, у роботі С. Гіль [5, с. 65] методи державного регулювання розподілено на правові, адміністративні, економічні, імперативні, неформальні та спеціальні. До того ж під правовими методами державного регулювання розуміють систему законів та законодавчих актів, що регламентують діяльність суб'єктів господарювання (визначають правовий простір) [5, с. 67]. Такий підхід є досить суперечливим, адже в такому разі виділення окремо правових методів не має сенсу, оскільки більшість інструментів державного регулювання, як економічних, так і адміністративних, реалізують шляхом закріплення в нормативно-правових актах. Що ж стосується імперативних методів, то в цій же роботі [5, с. 73] іде мова про те, що це адміністративні методи, тому їхнє виділення також порушує правило класифікації, згідно з яким члени класифікації повинні взаємно виключати один одного.

Достатньо суперечливу класифікацію методів державного регулювання наведено в роботі [6, с. 23], де окремо виділено чотири групи методів: адміністративні (організаційно-структурна перебудова, плановий виробничий контракт із підприємством, забезпечення паливними та природними ресурсами), економічні (податкова політика, норми й нормативи, регулювання цін, валютне регулювання, регулювання кооперації), донорські (державні дотації, податкові пільги, пільгові кредити) та протекціоністські (захист від зовнішньої конкуренції, квоти й ліцензії, сприяння розвитку національної науки, техніки та технологій). У цій роботі податкову політику зараховано до економічних методів, а податкові пільги – до донорських. Така класифікація порушує як повноту розподілу (усі елементи розподілу мають бути перераховані), так і його чистоту (елементи розподілу повинні взаємно виключати один одного).

За сферою впливу податкове регулювання зараховують до економічних методів, оскільки за своєю сутністю його реалізують саме через економічні інтереси платників податків. Як зазначено в роботі [5, с. 69], "економічні методи державного регулювання економіки пов'язані зі створенням фінансових чи матеріальних стимулів, здатних впливати на економічні інтереси суб'єктів господарювання й зумовлювати їхню поведінку". Крисоватий А. І. зазначає, що "в умовах існування різних видів і форм власності, вільного підприємництва, економічної самостійності виробників, ринку і ринкових відносин у системі всієї економіки найбільш виправданими, динамічними й ефективними є економічні методи регулювання" [7, с. 121].

За формою впливу податкове регулювання належить до непрямих методів, які ґрунтуються на використанні економічних інтересів суб'єктів господарювання, а не на прямому примусі. Використовуючи інструменти податкового регулювання, держава створює умови, за яких платнику стає вигідно здійснювати дії, що відповідають інтересам суспільства, і невигідно – робити те, що не відповідає державним інтересам.

Таким чином, податкове регулювання має ряд переваг та особливостей, однак ефективність такого регулювання може бути вищою за умови поєднання його з іншими методами державного регулювання, як економічними, так і адміністративними та психологічними, а також за умови стимулювання одразу декількох взаємопов'язаних напрямів регулювання. У такому випадку є можливість дістати такий ефект, що буде більшим за суму ефектів від стимулювання окремих напрямів, тобто можна очікувати на появу синергічного ефекту.

Для розкриття сутності синергічного ефекту необхідно дослідити термін "синергія" (грец. *συνεργία* – співробітництво, сприяння, допомога, співучасть, співництво). В англійській літературі термін "синергія" (англ. *synergy*) використовують із 1650-х років у значенні "спільна робота, допомога в роботі". Значення "комбінована діяльність групи" належить до 1847 року [8].

У теорії систем [9] термін "синергія" позначено як "ефект взаємодії двох або більше факторів, що характеризується тим, що їхня дія істотно перевершує ефект кожного окремого компонента у вигляді їхньої простої суми".

Необхідно зазначити, що термін "синергічний ефект" у науковій літературі досить часто використовують разом із терміном "синергетичний ефект", навіть наділяючи їх однаковим значенням. Однак термін "синергетичний ефект" походить від слова "синергетика", яким позначають міждисциплінарний напрям науки, що пояснює утворення та самоорганізацію моделей і структур у відкритих системах. Синергетику позиціонують як "глобальний еволюціонізм" або "універсальну теорію еволюції", що дає єдину основу для опису механізмів виникнення будь-яких новацій. Таким чином, синергічний та синергетичний ефекти є зовсім різними поняттями. І якщо необхідно описати появу додаткового ефекту від поєднання окремих елементів, то більш правильно буде застосовувати термін "синергічний ефект".

Також поняття "синергія" необхідно відрізнити від поняття "синтез", яке, як зазначено в [10], також позначає об'єднання окремих елементів в одне ціле. В обох випадках кінцевий результат відрізняється за властивостями від вихідних компонентів. Але в синтезі більш важлива цілісність, а в синергії – додаткова якість, якийсь "п'ятий елемент", що виникає немов із нічого (а насправді – із правильного поєднання елементів).

В економіці, як зазначає Ж. Поплавська, "синергічний ефект пов'язаний, зокрема, з тим, що комбіноване використання кількох взаємоузгоджених стратегій виявляється кориснішим, аніж ізольоване впровадження якоїсь однієї. Адже при цьому різні фактори так впливають один на одного, що здатні разом досягти більшого, ніж за окремого їх застосування. Тому синергію коротко записують як "ефект, коли $2 + 2 = 5; 6; \dots N$ ". Ця формула показує, що сумарна віддача від кількох факторів може бути вищою, ніж сума показників незалежного їх використання. Оскільки в економіці постійно йдеться про комбінацію факторів виробництва, то тут

урахування синергічних ефектів набуває стратегічного значення" [11].

Синергічний ефект може бути позитивним та негативним.

Позитивний ефект деякі автори (наприклад, О. В. Дмитришин [12]) записують у вигляді нерівності " $2 + 2 > 5$ ", хоча більш правильно було б писати " $2 + 2 > 4$ ", адже навіть якщо в результаті поєднання двох компонентів, кожен із яких дає результат 2 одиниці, буде досягнуто результат у будь-якому розмірі, що більший ніж 4 одиниці, то можна говорити про наявність позитивного синергічного ефекту.

Негативний ефект можна зобразити нерівністю " $2 + 2 < 4$ " (хоча в роботі [12] такий ефект позначено у вигляді нерівності " $2 + 2 < 5$ ", що є досить суперечливим). У цьому випадку, як зазначає О. В. Дмитришин, синергетичний ефект може виявлятися через збільшення витрат за заданого рівня доходу, зменшення доходів за заданого рівня витрат або в разі зменшення доходів з одночасним збільшенням витрат (кризовий синдром).

Для успішного управління синергією необхідно знати джерела її появи, урахувувати фактори, за яких вона може виникнути, прогнозувати, у яких формах синергія виявиться [13].

У податковому регулюванні синергічний ефект можна дістати за рахунок одночасного стимулювання взаємопов'язаних напрямів або за рахунок умілого поєднання окремих інструментів податкового регулювання.

Під інструментом податкового регулювання розуміють норми податкового законодавства, що забезпечують вплив держави на поведінку учасників економічних відносин через їхні економічні інтереси, із метою досягнення певного результату [14, с. 227].

За характером дії інструменти податкового регулювання розподіляють на системні, комплексні та елементні (локальні). Загальні підходи до класифікації інструментів податкового регулювання за цією ознакою наведено в роботах [1; 14; 15].

Інструменти системного характеру вбудовано в систему оподаткування. Серед них виділяють такі: загальний рівень оподаткування (податкового навантаження); структуру чинної у країні системи оподаткування; застосування альтернативних систем оподаткування (єдиний податок).

Комплексний характер мають інструменти податкового регулювання, які одночасно стосуються кількох основних податків і зборів та створюють спеціальний режим оподаткування для певних груп платників (спеціальні податкові режими, які вводять за територіальною або галузеву ознакою).

Елементні (локальні) інструменти пов'язано з реалізацією регулятивного потенціалу кожного окремого податку або збору, що обумовлено обранням поєднанням елементів податку та відповідним порядком обчислення податкових зобов'язань. До основних інструментів цієї групи може бути зараховано такі:

інструменти, пов'язані з об'єктом та предметом оподаткування (уведення або скасування певних об'єктів оподаткування);

визначення складу платників податків (розширення або звуження кола платників податку);

принципи встановлення та розмір ставки податку (збільшення, зменшення, диференціація ставок);

інструменти, пов'язані з порядком визначення податкової бази, обчислення податкових зобов'язань та суми податку, який підлягає сплаті до бюджету;

податкові пільги.

Досить наочно появу синергічного ефекту можна простежити під час розроблення системи інструментів податкового регулювання раціонального споживання енергоресурсів.

У сучасних умовах функціонування економіки країни є неможливим без споживання енергоресурсів. До того ж вичерпання природних ресурсів та забруднення навколишнього середовища вказують на необхідність у зменшенні споживання традиційних енергоресурсів. Для України раціональне споживання паливно-енергетичних ресурсів важливе також тому, що енергоємність ВВП в Україні є однією з найбільших у світі. Це знижує конкурентоспроможність вітчизняної продукції. До того ж Україна є одним із найбільших імпортерів природного газу, що негативно впливає на платіжний баланс країни та загрожує національній безпеці. Як зазначає І. В. Гондарева, "ефективне використання енергетичних ресурсів стало головним пріоритетом для поточного економічного розвитку" [16, с. 62].

На важливості раціонального природокористування наголошує і В. Л. Рикунова в роботі [17, с. 103], де йде мова про те, що "економічне зростання не повинно супроводжуватися збільшенням тиску на навколишнє середовище. Дотримання цієї вимоги забезпечить ефективність економіки в довгостроковій перспективі та конкурентоспроможність товарів на світовому ринку."

Усе це обумовлює актуальність дослідження механізмів стимулювання раціонального енергоспоживання, найбільш дієвим серед яких може бути податкове регулювання.

Одним з етапів податкового регулювання раціонального енергоспоживання є виділення напрямів такого регулювання, для кожного з яких доцільно застосувати окремі податки та інструменти податкового стимулювання. Під напрямом податкового регулювання слід розуміти спрямованість заходів податкового регулювання, тобто спрямованість впливу держави на учасників економічних відносин із використанням податкових інструментів.

Напрями податкового регулювання є похідними від напрямів державного регулювання, до того ж не всі напрями державного регулювання може бути реалізовано за допомогою податкових інструментів.

На сьогодні немає загальноприйнятого комплексу напрямів державного регулювання раціонального споживання енергоресурсів.

Очевидним є те, що для зменшення споживання енергоресурсів або підвищення ефективності їхнього споживання необхідно стимулювати споживачів таких ресурсів (окремо фізичних осіб та суб'єктів підприємницької діяльності). А для того щоб їм було що впро-

ваджувати, необхідно також стимулювати виробництво енергорациональних товарів. Для того щоб енергорациональні товари мали високі якісні характеристики та сприяли якомога більшому збереженню енергії, слід стимулювати також науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи в цій сфері. Необхідним є і стимулювання виробництва енергетичних ресурсів із відновлюваних джерел, оскільки рациональне споживання енергоресурсів полягає не лише в економному та ефективному споживанні енергоресурсів, а й у збільшенні частки відновлюваних джерел.

З огляду на можливості та особливості податкового регулювання, а також на те, що інструменти податкового регулювання повинні стимулювати як розробників та виробників енергоефективних товарів, так і споживачів енергоресурсів, податкове регулювання рационального споживання енергоресурсів доцільно здійснювати за п'ятьма напрямками (рис. 2). Для кожного із цих напрямків необхідно застосовувати певні інструменти та окремі податки, адже, наприклад, інструменти з податку на прибуток не можуть бути гарним стимулом для фізичних осіб, оскільки вони не сплачують цього податку. Перелік альтернативних інструментів податкового регулювання рационального споживання енергоресурсів наведено в роботі [18].

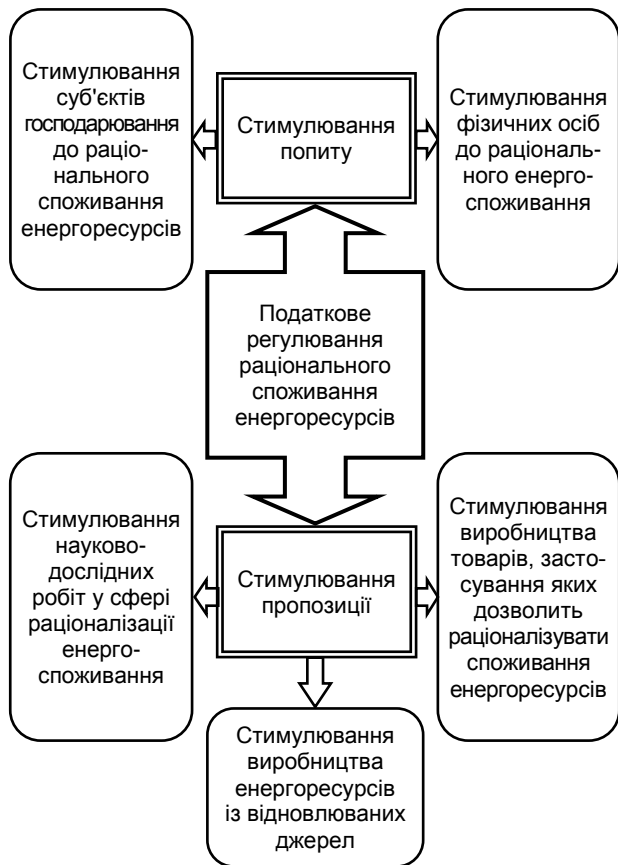

Рис. 2. Напрями податкового стимулювання енергорациональності
 [The directions of tax incentives for energy efficiency]

Перший напрям податкового регулювання – стимулювання суб'єктів господарювання до рационального споживання енергоресурсів, що можна досягти за рахунок стимулювання:

- економії енергоресурсів (зменшення споживання енергоресурсів за рахунок скорочення обсягу, часу або характеру їхнього використання);
- підвищення ефективності споживання паливно-енергетичних ресурсів суб'єктами господарювання (використання меншої кількості енергії на одиницю продукції за рахунок упровадження більш досконалих технологій або процесів);
- розширення споживання відновлюваних джерел енергії (вітрової та сонячної енергії, біоенергії, енергії шахтного метану, теплової енергії доквілля тощо).

Другий напрям – стимулювання фізичних осіб (індивідуальних домогосподарств) до рационального споживання енергоресурсів, що можна досягти за рахунок стимулювання:

- економії енергоресурсів у побуті (зменшення споживання енергоресурсів за рахунок зміни в індивідуальній поведінці);
- підвищення ефективності споживання паливно-енергетичних ресурсів індивідуальними домогосподарствами (використання меншої кількості енергії за рахунок упровадження більш досконалих технологій або процесів);
- розширення використання енергії з відновлюваних джерел у побуті.

Третій напрям – стимулювання науково-дослідних робіт у сфері рационалізації енергоспоживання.

Четвертий напрям – стимулювання виробництва товарів, застосування яких дозволить рационалізувати споживання енергоресурсів:

- виробів, що працюють на відновлюваних джерелах енергії;
- товарів (обладнання, матеріалів та ін.) і послуг, які сприяють зменшенню споживання енергоресурсів;
- обладнання та комплектуючих для виробництва енергії з відновлюваних джерел.

П'ятий напрям – стимулювання виробництва енергоресурсів із відновлюваних джерел. Можна стимулювати виробництво енергоресурсів із будь-яких відновлюваних джерел енергії, а можна з конкретного відновлюваного джерела (наприклад, із біомаси, що передбачено чинним законодавством), однак податкове регулювання виробництва енергоресурсів з окремих відновлюваних джерел обмежує можливості ринку та конкуренції. Більш правильно було б надати можливість ринку вирішувати, із якого саме відновлюваного джерела виробляти та споживати енергію.

Таким чином, перший і другий напрями податкового регулювання енергорациональності спрямовано на стимулювання безпосередньо споживачів енергоресурсів (окремо суб'єктів господарювання та населення,

оскільки для них необхідно використовувати різні інструменти податкового регулювання), а третій, четвертий та п'ятий напрями – на стимулювання розробників і виробників у сфері раціоналізації енергоспоживання.

Застосування інструменту, спрямованого на стимулювання одного напрямку, може одночасно сприяти стимулюванню й іншого напрямку, до того ж лише комплексний підхід до цієї справи зможе дати відчутний ефект, який перевищить суму ефектів від стимулювання окремих напрямів податкового регулювання раціонального енергоспоживання. Інакше кажучи, за одночасного стимулювання всіх запропонованих напрямів податкового регулювання раціонального споживання енергоресурсів, слід очікувати появу синергічного ефекту, що можна показати на умовному прикладі.

Якщо припустити, що, по-перше, існує ринок, на якому 50 виробників виробляють спеціальні освітлювальні прилади в кількості 100 одиниць (усього 5 тис. ламп на рік). Одна одиниця такої продукції споживає в середньому 50 кВт/год електроенергії на рік. Таким чином, якщо споживачі куплять усю вироблену продукцію, то витрати електроенергії у процесі

її застосування будуть становити 250 тис. кВт/год на рік.

По-друге, зменшення споживання енергоресурсів за рахунок економії можливе лише на 10 %.

По-третє, на ринку існує технологія, що дозволяє виробляти аналогічні освітлювальні прилади, які споживають альтернативні та традиційні джерела енергії (50 на 50 %), однак через відсутність достатнього попиту вкладати кошти у виробництво енергорациональної продукції не вигідно.

Слід розрахувати ефект від податкового стимулювання за п'ятьма ситуаціями. Перші чотири ситуації – це стимулювання лише одного з напрямів податкового стимулювання раціонального енергоспоживання, а п'ята ситуація – це стимулювання всіх напрямів одночасно. Результати розрахунків та пояснення наведено в таблиці, із якої видно, що сума ефектів від стимулювання окремих напрямів може становити 77,5 тис. кВт/год (25 тис. кВт/год + 15 тис. кВт/год + 25 тис. кВт/год + + 12,5 тис. кВт/год), а за одночасного стимулювання тих самих напрямів (ситуація 5) – 87,5 тис. кВт/год, тобто синергічний ефект у цій ситуації дозволить додатково зменшити споживання електроенергії із традиційних джерел на 10 тис. кВт/год.

Таблиця

Синергічний ефект від одночасного стимулювання всіх напрямів податкового регулювання раціонального споживання енергоресурсів
[The synergistic effect of simultaneous stimulation of several directions of tax incentives for energy efficiency]

Ситуація	Пояснення	Можливий ефект
1	2	3
Ситуація 1. Стимулювання споживачів енергоресурсів до раціонального енергоспоживання	Стимулювання споживачів енергоресурсів за відсутності енергорациональних товарів на ринку може привести до зменшення споживання енергоресурсів лише за рахунок економії на 10 %. Зменшення споживання електроенергії із традиційних джерел буде таке: $250 \text{ тис. кВт/год} \times 10 \% = 25 \text{ тис. кВт/год}$	Зменшення споживання електроенергії із традиційних джерел на 25 тис. кВт/год
Ситуація 2. Стимулювання науково-дослідних робіт у сфері раціоналізації енергоспоживання	Стимулювання науково-дослідних робіт у сфері раціоналізації енергоспоживання може привести до появи нових технологій, що дозволять замінити споживання традиційних енергоресурсів на відновлювані, однак без додаткового регулювання попиту та пропозиції такої продукції виробляти енергоефективні товари буде незначна кількість виробників. Якщо припустити, що виробляти освітлювальні прилади за новою технологією буде лише 3 зі 100 виробників, тобто за новою технологією буде вироблено 300 освітлювальних приладів (кожен виробник виробляє по 100 ламп за рік). Якщо споживачі куплять усю вироблену продукцію, то зменшення споживання електроенергії із традиційних джерел буде таке: $300 \text{ од.} \times 50 \text{ кВт/год} = 15 \text{ тис. кВт/год}$	Зменшення споживання електроенергії із традиційних джерел на 15 тис. кВт/год

Закінчення таблиці

1	2	3
Ситуація 3. Стимулювання виробництва товарів, застосування яких дозволить раціоналізувати споживання енергоресурсів	<p>За умови стимулювання виробництва кількість виробників енергоефективних товарів може збільшитися до 10 % від загальної кількості виробників, тобто в цьому випадку 10 виробників, що разом виробляють 1 тис. одиниць освітлювальних приладів на рік. Вони будуть використовувати наявну технологію, що дозволяє виробляти товари, які споживають альтернативні та традиційні джерела енергії (50 на 50 %).</p> <p>Якщо споживачі куплять усю вироблену продукцію, то зменшення споживання електроенергії із традиційних джерел буде таке:</p> <p style="text-align: center;">$1000 \text{ од.} \times 50 \text{ кВт/год} \times 50 \% = 25 \text{ тис. кВт/год}$</p>	Зменшення споживання електроенергії із традиційних джерел на 25 тис. кВт/год
Ситуація 4. Стимулювання виробництва енергоресурсів із відновлюваних джерел	<p>Стимулювання виробництва паливно-енергетичних ресурсів із відновлюваних джерел може привести до заміщення споживання 5 % енергії із традиційних джерел на відновлювану енергію за рахунок зниження вартості такої енергії:</p> <p style="text-align: center;">$250 \text{ тис. кВт/год} \times 5 \% = 12,5 \text{ тис. кВт/год}$</p>	Зменшення споживання електроенергії із традиційних джерел на 12,5 тис. кВт/год
Ситуація 5. Стимулювання одночасно всіх напрямів	<p>За умови стимулювання виробництва кількість виробників енергоефективних товарів може збільшитися до 10 % від загальної кількості виробників, до того ж якщо одночасно стимулювати науково-дослідні роботи, то виробники будуть використовувати не стару, а нову технологію, яка не існувала б за умови стимулювання лише виробників.</p> <p>Збільшення попиту на енергорациональну продукцію, завдяки стимулюванню споживачів, буде сприяти збільшенню виробництва такої продукції ще на 10 %.</p> <p>Отже, стимулювання споживачів енергоресурсів приведе до зменшення споживання енергоресурсів на 10 % за рахунок економії та на 20 % за рахунок використання енергоефективних товарів. Ще на 5 % зменшиться споживання традиційних енергоресурсів, завдяки стимулюванню виробництва паливно-енергетичних ресурсів із відновлюваних джерел. Таким чином, споживання традиційних енергоресурсів зменшиться на 35 %:</p> <p style="text-align: center;">$250 \text{ тис. кВт/год} \times 35 \% = 87,5 \text{ тис. кВт/год}$</p>	Зменшення споживання електроенергії із традиційних джерел на 87,5 тис. кВт/год

Додатковим ефектом у результаті стимулювання одночасно всіх напрямів також може бути те, що підвищення попиту приведе до зниження ціни на енергорациональні товари за рахунок зменшення частки постійних витрат у собівартості продукції за збільшення обсягу виробництва (ефект масштабу).

Слід зазначити, що в наведеному прикладі всі цифри є умовними. Їх використано лише для того, щоб наочно зобразити існування синергічного ефекту в результаті стимулювання одразу всіх запропонованих напрямів податкового регулювання раціонального споживання енергоресурсів.

Таким чином, застосування податкових інструментів одразу за п'ятьма окресленими напрямами дозволить дістати ефект, що буде більшим за суму ефектів від стимулювання окремих напрямів, тобто можна очікувати на появу синергічного ефекту.

Урахування можливості появи синергічного ефекту дозволить поліпшити результати державного податкового регулювання, а також точність прогнозування. У подальших дослідженнях необхідно приділити увагу факторам, за яких може виникнути синергія, та формам, у яких вона може виявитися.

Література: 1. Иванов Ю. Б. Сучасне оподаткування: мотиваційний аспект : монографія / Ю. Б. Иванов, О. А. Сьсков. – Харків : ВД "ІНЖЕК", 2007. – 328 с. 2. Економічна енциклопедія : у 3-х т. Т. 1 / відп. ред. С. В. Мочерний. – Київ : Вид. центр "Академія", 2000. – 864 с. 3. Финансы / за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. – Київ : Знання, 2008. – 611 с. 4. Малинина Т. А. Оценка налоговых льгот и освобождений: зарубежный опыт и российская практика / Т. А. Малинина. – Москва : Ин-т Гайдара,

2010. – 212 с. 5. Державне регулювання економіки. У 4-х ч. Ч. 1 / С. С. Гіль, О. А. Дудник, Л. В. Єфремова та ін. – Харків : ХДЕУ, 2002. – 92 с. 6. Михасюк І. Р. Державне регулювання економіки : підручник / І. Р. Михасюк, Л. А. Швайка. – Львів : Магнолія плюс ; СПД ФО В. М. Піча, 2006. – 220 с. 7. Крисоватий А. І. Податковий менеджмент : навч. посіб. / А. І. Крисоватий, А. Я. Кізіма. – Тернопіль : Карт-бланш, 2004. – 304 с. 8. Word Origin and History for synergy [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.dictionary.com/browse/synergy>. 9. Жилин Д. М. Теория систем. / Д. М. Жилин – Москва : УРСС, 2004. – 183 с. 10. Варламова Д. Что такое синергия, или почему $1 + 1 = 3$ [Электронный ресурс] / Д. Варламова. – Режим доступа : <https://theoryandpractice.ru/posts/7452-что-такое-sinergiya-ili-pochemu-1-1-3>. 11. Поплавська Ж. Ефект взаємодії (синергізм в економіці) / Ж. Поплавська // Вісник НАН України. – 2001. – № 5. – С. 39–42. 12. Дмитришин О. В. Синергетичний підхід до здійснення підприємницької діяльності / О. В. Дмитришин, В. В. Яцура // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.10. – С. 194–199. 13. Как вызвать положительный эффект синергии в управлении предприятием? [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.13min.ru/dengi/kak-vyzvat-polozhitelnyj-effekt-sinergii-v-upravlenii-predpriyatiiem>. 14. Податкова політика: теорія, методологія, інструментарій : навч. посіб. / під ред. д-ра екон. наук, проф. Іванова Ю. Б., д-ра екон. наук, проф. Майбурова І. А. – Харків : ВД "ІНЖЕК", 2010. – 492 с. 15. Іванов Ю. Б. Проблеми податкового регулювання і планування податкових платежів : наукове видання / Ю. Б. Іванов, О. М. Тищенко, В. В. Карпова. – Харків : ХНЕУ, 2006. – 240 с. 16. Gontareva I. A methodical approach to the evaluation of energy efficiency at enterprises / I. Gontareva, O. Ivanenko // Економіка розвитку. – 2016. – № 1(77). – С. 61–69. 17. Rykunova V. Improvement of economic incentive mechanism for environmental management / V. Rykunova, I. Kirilchuk // Economic Annals-XXI. – 2016. – Vol. 157, issue 3–4 (1) – P. 103–105. 18. Іванов Ю. Б. Податки і раціональне споживання енергоресурсів: реалії та перспективи : монографія / Ю. Б. Іванов, О. С. Віннікова. – Харків : Вид. ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2014. – 256 с.

References: 1. Ivanov Yu. B. *Suchasne opodatkovannia: motyvatsiynyi aspekt : monohrafiia* [Current taxation: motivational aspect : monograph] / Yu. B. Ivanov, O. A. Yeskov. – Kharkiv : VD "INZhEK", 2007. – 328 p. 2. *Ekonomiczna entsyklopediia* : in 3 vol. Vol. 1 / vidp. red. S. V. Mochernyi. – Kyiv : Vyd. tsentr "Akademiia", 2000. – 864 p. 3. *Finansy / za red. S. I. Yurii, V. M. Fedosova*. – Kyiv : Znannia, 2008. – 611 p. 4. Malinina T. A. *Otsenka nalogovykh lgot i osvobozhdeniy: zarubezhnyy opyt i rossiyskaya praktika* / T. A. Malinina. – Moskva : In-t Gaidara, 2010. – 212 p. 5. *Derzhavne rehuliuвання ekonomiky*. In 4 parts. Part 1 / S. Ye. Hil, O. A. Dudnyk, L. V. Yefremova et al. – Kharkiv : KhDEU, 2002. – 92 p. 6. Mykhasiuk I. R. *Drezhavne rehuliuвання ekonomiky : pidruchnyk* / I. R. Mykhasiuk, L. A. Shvaika. – Lviv : Mahnoliia plus ; SPD FO V. M. Picha, 2006. – 220 p. 7. Krysovatyi A. I. *Podatkovyi menedzhment : navch. posib.* / A. I. Krysovatyi, A. Ya. Kizyma. – Ternopil : Kart-blansh, 2004. – 304 p. 8. *Word Origin and History for synergy* [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.dictionary.com/browse/synergy>. 9. Zhilin D. M. *Teoriya sistem* / D. M. Zhilin. – Moskva : URSS, 2004. – 183 p. 10. Varlamova D.

Chto takoe sinergiya, ili pochemu $1 + 1 = 3$ [Electronic resource] / D. Varlamova. – Access mode : <https://theoryandpractice.ru/posts/7452-что-такое-sinergiya-ili-pochemu-1-1-3>. 11. Poplavska Zh. *Efekt vzaiemodii (synerhizm v ekonomitsi)* [The effect of interaction (synergy in economy)] / Zh. Poplavska // *Visnyk NAN Ukrainy*. – 2001. – No. 5. – P. 39–42. 12. Dmytryshyn O. V. *Synerhetychnyi pidkhid do zdiisnennia pidpriemnytskoi diialnosti* [A synergistic approach to doing business] / O. V. Dmytryshyn, V. V. Yatsura // *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*. – 2011. – Issue 21.10. – P. 194–199. 13. *Kak vyzvat polozhitelnyy effekt sinergii v upravlenii predpriyatiiem?* [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.13min.ru/dengi/kak-vyzvat-polozhitelnyj-effekt-sinergii-v-upravlenii-predpriyatiiem>. 14. *Podatkova polityka: teoriia, metodolohiia, instrumentarii* : navch. posib. / pid red. d-ra ekon. nauk, prof. Ivanova Yu. B., d-ra ekon. nauk, prof. Maiburova I. A. – Kharkiv : VD "INZhEK", 2010. – 492 p. 15. Ivanov Yu. B. *Problemy podatkovooho rehuliuвання i planuvannia podatkovykh platezhiv : naukovе vydannia* [The problems of fiscal management and planning of tax payments] / Yu. B. Ivanov, O. M. Tyshchenko, V. V. Karpova. – Kharkiv : KhNEU, 2006. – 240 p. 16. Gontareva I. A methodical approach to the evaluation of energy efficiency at enterprises / I. Gontareva, O. Ivanenko // *Ekonomika rozvytku*. – 2016. – No. 1(77). – P. 61–69. 17. Rykunova V. Improvement of economic incentive mechanism for environmental management / V. Rykunova, I. Kirilchuk // *Economic Annals-XXI*. – 2016. – Vol. 157, issue 3–4(1). – P. 103–105. 18. Ivanov Yu. B. *Podatky i ratsionalne spozhyvannia enerhoresursiv: realii ta perspektyvy : monohrafiia* [Taxes and rational energy consumption: realities and prospects : monograph] / Yu. B. Ivanov, O. S. Vinnikova. – Kharkiv : Vyd. KhNEU im. S. Kuznetsia, 2014. – 256 p.

Інформація про автора

Віннікова Ольга Сергіївна – канд. екон. наук, доцент кафедри оподаткування Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця (просп. Науки, 9-А, м. Харків, Україна, 61166, e-mail: vinnikova@online.ua).

Информация об авторе

Винникова Ольга Сергеевна – канд. экон. наук, доцент кафедры налогообложения Харьковского национального экономического университета имени Семена Кузнеця (просп. Науки, 9-А, г. Харьков, Украина, 61166, e-mail: vinnikova@online.ua).

Information about the author

O. Vinnikova – PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Taxation of Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (9-A Nauky Ave., Kharkiv, Ukraine, 61166, e-mail: vinnikova@online.ua).

*Стаття надійшла до ред.
27.06.2017 р.*